

Työpaperi 10/2022

Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana

Veli-Pekka Timonen, Tuulia Rotko, Tapani Kauppinen

Tässä työpaperissa kuvataan sitä, millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita kuvaavia indikaattoreita tai kulttuurin kautta hyvinvointia edistäviä tiedon tuotannon käytänteitä on Suomessa olemassa. Toiseksi pohditaan sitä, että olisiko vielä mahdollista luoda lisää mitattavaa ja uskottavaa tietoa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista, osallisuuden toteutumisesta ja kulttuuri hankkeiden vaikutuksista.

Kuntatasolla on seurattu hyvinvoinnin ja terveyden lakisääteistä kulttuurihyvinvointitehtävää. Mielikkäiden indikaattoreiden tarjonta on silti rajallista. Käytännössä tarkastelu rajoittuu kulttuuri- ja taidepalveluiden järjestämiseen kuntien strategioissa ja hallintoraporteissa ilmenevien muutosten kannalta sekä palvelujen käyttöön ja kävijämäärien seurantaan yleisissä kulttuurilaitoksissa.

Kulttuurihyvinvoinnin kannalta palveluiden käyttö- ja käyntimääriä osoittavat numeeriset indikaattorit kuvaavat aihetta kuitenkin rajatusti. Kuntien ja alueiden hyvinvointikertomuksiin kulttuuria voisi tuoda esiin vivahteikkaammin. Yksittäisten laitosten kävijätilastojen rinnalla olisi hyvä seurata ja arvioida alueiden asukkaiden osallisuutta kulttuuriin: väestötasoa kattavasti ja alueittain jäsennettyinä yli ajan toteutumista sosioekonomisten muuttujien osalta. Yleisesti kulttuurin ja taiteen saavutettavuutta ja tarpeiden tyydyttymistä ei seurata väestöryhmittäin valtakunnan tasolla.

Työpaperissa ehdotetaan kolmitasoista hyvän elämän monenlaisuuden mallia, joka voisi olla sovellettavissa kulttuurin hyvinvoinnin selvittämiseksi ja hankevaikutusten kuvaamiseksi Suomessa. Stone ja Mackien (2013) jäsentelyssä hyvän elämän näkökulmasta tyytyväisyyttä tarkastellaan kolmella ulottuvuudella. Tällä työpaperilla pyrimme tukemaan kulttuurihyvinvoinnin piirissä tehdyn työn vaikutusten näkyvyyttä ja kulttuurin huomioimista entistä tasaveroisempana osana kuntien ja hyvinvointialueiden eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Tiivistelmä

Veli-Pekka Timonen, Tuulia Rotko, Tapani Kauppinen. Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 10/2022. 11 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-839-2 (verkkójulkaisu)

Tässä työpaperissa kuvataan sitä, millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita kuvaavia indikaattoreita tai kulttuurin kautta hyvinvointia edistäviä tiedon tuotannon käytänteitä on Suomessa olemassa. Toiseksi pohditaan sitä, että olisiko vielä mahdollista luoda lisää mitattavaa ja uskottavaa tietoa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista, osallisuuden toteutumisesta ja kulttuuri hankkeiden vaikutuksista.

Kuntatasolla on seurattu hyvinvoinnin ja terveyden lakisäätteistä kulttuurihyvinvointitehtävää (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2019). Mielekkäiden indikaattoreiden tarjonta on silti rajallista. Käytännössä tarkastelu rajoittuu kulttuuri- ja taidepalveluiden järjestämiseen kuntien strategioissa ja hallintoraporteissa ilmenevien muutosten kannalta sekä palvelujen käyttöön ja kävijämäärien seurantaan yleisissä kulttuurilaitoksissa.

Kulttuurihyvinvoinnin kannalta palveluiden käyttö- ja käyntimääriä osoittavat numeeriset indikaattorit kuvaavat aihetta kuitenkin rajatusti. Kuntien ja alueiden hyvinvointikertomuksiin kulttuuria voisi tuoda esiin vivahteikkaammin. Yksittäisten laitosten kävijätilastojen rinnalla olisi hyvä seurata ja arvioida alueiden asukkaiden osallisuutta kulttuuriin: väestötasoa kattavasti ja alueittain jäsenettynä yli ajan toteutumista sosioekonomisten muuttujien osalta. Yleisesti kulttuurin ja taiteen saavutettavuutta ja tarpeiden tyydyttymistä ei seurata väestöryhmittäin valtakunnan tasolla.

Työpaperissa ehdotetaan kolmitasoista hyvän elämän monenlaisuuden mallia, joka voisi olla sovellettavissa kulttuurin hyvinvoinnin selvittämiseksi ja hankevaikutusten kuvaamiseksi Suomessa. Stone ja Mackien (2013) jäsentelyssä hyvän elämän näkökulmasta tyytyväisyyttä tarkastellaan kolmella ulottuvuudella.

1. Hyvinvointi välittömänä kokemuksena (Experienced Well-Being)
2. Kulttuuri yksilön hyvinvoinnin selittäjänä (Evaluative Well-Being)
3. Käsitys ja arvio hyvästä (Eudaimonic Well-Being)

Avainsanat: kulttuurihyvinvointi, vaikutukset, mittaaminen, yhdenvertaisuus, hyvinvoinnin edistäminen, terveyden edistäminen, hyte, osallisuus, sosioekonomiset erot,

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
Sisällys	3
Johdanto	4
Kulttuurihyvinvoinnin seuranta.....	5
Kulttuurihyvinvointihankkeiden vaikutusten kuvaaminen.....	7
Ehdotus kuinka kulttuurin vaikutuksia voitaisiin selvittää.....	8
Hyvinvointi välittömänä kokemuksena (Experienced Well-Being).....	8
Kulttuuri yksilön hyvinvoinnin selittäjänä (Evaluative Well-Being).....	8
Käsitys ja arvio hyvästä elämästä (Eudaimonic Well-Being)	9
Osallisuuden mittaaminen ja kehittäminen esimerkkinä vastaavasta toiminnasta	9
Kohti yleistä arviota kulttuurihyvinvoinnissa	10
Lähteet.....	11

Johdanto

Kunnissa ja tulevilla hyvinvointialueilla hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) yksi tavoite on tehdä näkyväksi kulttuuripalveluiden vaikutuksia. Voidaan ajatella, että tässä suhteessa merkitystä luovana elementtinä kulttuuri asemoituu yksilön elämässä samoin kuin terveelliset elintavat: terveellinen ravinto, riittävä liikunta ja hyvä uni. Oletettujen positiivisten vaikutustensa myötä kulttuuri voidaan tuoda samaan kehikkoon muiden hyvinvointia kohentavien elämän osatekijöiden ja interventioden kanssa. Sekä kulttuuri että hyvinvointi avautuvat toisiaan risteävien tietämisen, tiedon ja tieteen aloille. Kulttuurihyvinvoinnin kenttä onkin monenlainen ja laaja. Se täsmentyy määritellysti hallintotyön termien kannalta kuin kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimuksen ja seurannan näkökulmasta erilaisiin hankkeisiin ja niiden tuottamiin vaikutuksiin (ks. WHO 2019). Osin termeillä ei ole aina yksiselitteisesti täsmentyvää sisältöä, mutta tässä tekstissä tarkoitetaan ensisijaisesti kulttuurihankkeita.

Suomessa julkishallinnon kannalta käsite kulttuurihyvinvointi täsmentyy kuntalakiin. Laissa kulttuurihyvinvointi on määritelty sivistystehtäväksi edistää kuntalaisten yhdenvertaisia kulttuurisia mahdollisuuksia, oikeuksia ja osallisuutta. STM:n raportissa (Kaattari ja Suksi 2019) osoitetaan, että kulttuurihyvinvointikäsite viittilöi toimijuuksien ja toimialan määrittelyyn yleisesti samalla kun siinä luodaan kuvaa kulttuuri- ja taidepalveluiden tahtotilasta ja tarkoituksesta, tavoitteista ja toimista käytännössä:

”Kaikkien kulttuuripalveluiden suunnittelussa on huomioitava yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden toteutuminen sekä kulttuuripalveluiden saatavuuden edistäminen. Kulttuuripalveluiden saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluita esimerkiksi kunnassa on tarjolla. Saavutettavuudella tarkoitetaan puolestaan sitä, että kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä riippumatta käyttäjien ominaisuuksista. Saavutettavuuden näkökulmasta osallistumisen esteet ovat moninaisia... ”

Liisa Laitinen (2017) määrittelee Vaikuttavaa-kirjassa kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksiä sekä tarkastelee taiteen vaikutusten mittaamista. Laitinen kirjoittaa, että hyvinvoinnin kysymys liittyy olennaisesti siihen, mitä hyvän elämän ajatellaan olevan ja mistä se koostuu (eudaimon). Laitinen huomioi silti, että hyvinvoinnin määrittely on kuitenkin sosiaalisesti ja kulttuurisesti sitoutunutta ja näin ollen keskustelu perustuu aina joihinkin arvoihin ja normeihin. (ks. Laitinen 2017, 18-25).

Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) toimittaman Taidetta – kulttuurihyvinvoinnin käsikirjassa (Houni ym. 2020) kulttuurihyvinvointi nähdään vakiintuneen suomenkieliseksi kattokäsitteeksi 2010-luvulla. Käsikirjan mukaan: ”Termi viittaa yksilöllisesti ja yhteisöllisesti jaettuun ymmärrykseen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia ja ovat yhteydessä terveyteen.” Näin määriteltynä kulttuurihyvinvointi tarkoittaa ihmisessä kokonaisvaltaista hyvinvointikäsitystä.

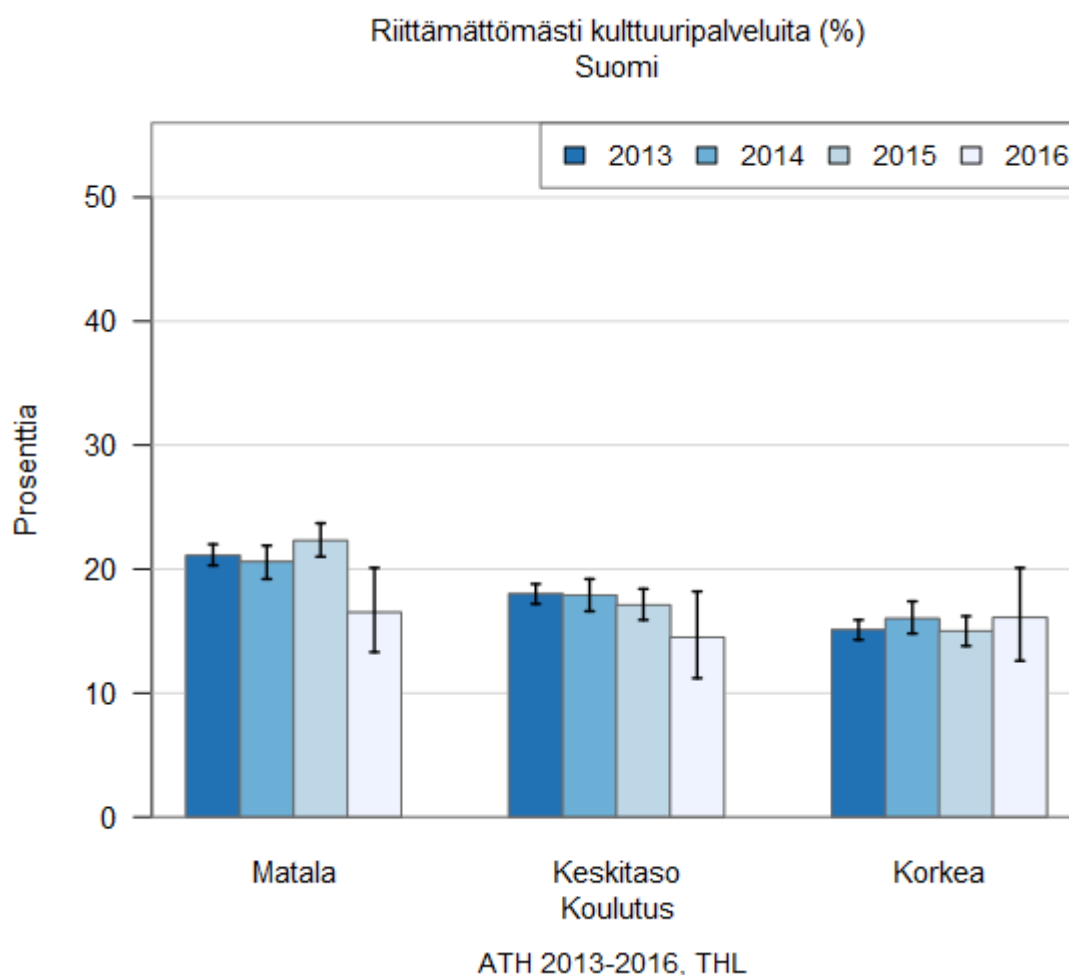
Edellisten määrittelyiden ja kuntalain lähtökohdista, tässä tekstissä kuvataan sitä, millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita kuvaavia indikaattoreita tai kulttuurin kautta hyvinvointia edistäviä tiedon tuotannon käytänteitä on Suomessa olemassa. Toiseksi pohditaan sitä, että olisiko vielä mahdollista luoda lisää mitattavaa ja uskottavaa tietoa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista, osallisuuden toteutumisesta ja kulttuuri hankkeiden vaikutuksista. Tällä työpaperilla pyrimme tukemaan kulttuurihyvinvoinnin piirissä tehdyn työn vaikutusten näkyvyyttä ja kulttuurin huomioimista entistä tasaveroisempana osana kuntien ja hyvinvointialueiden eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Kulttuurihyvinvoinnin seuranta

Seuraavaksi kuvataan joitakin numeerisia indikaattoreita, jotka kertovat, kuinka Suomessa kerätään kulttuurin tunnuslukuja kunta- ja aluerakenteissa. Toiseksi tehdään huomio siitä, mitä vertailtavaa väestötasoista kulttuuriin osallistumiseen kuvaavaa tietoa olisi suotavaa kerätä systemaattisesti lisää.

Kuntatasolla on seurattu hyvinvoinnin ja terveyden lakisääteistä kulttuurihyvinvointitehtävää. Mielekkäiden indikaattoreiden tarjonta on silti rajallista. Käytännössä tarkastelu rajoittuu kulttuuri- ja taidepalveluiden järjestämiseen kuntien strategioissa ja hallintoraporteissa ilmenevien muutosten kannalta (THL 2021a) sekä palvelujen käyttöön ja kävijämäärien seurantaan yleisissä kulttuurilaitoksissa (esim. kirjastot).

Esimerkiksi Alueellinen hyvinvointikertomus kuvaa eri aihepiireissä alueen väestön terveyden ja hyvinvoinnin tilaa. Kulttuurihyvinvointia kuvaavia indikaattoreita sisältyy THL:n ehdotukseen alueellisen hyvinvointikertomuksen minimitietosisällöstä (THL 2021b). Hyvinvointikertomuksissa kulttuurin tunnuslukujen valossa on tarkasteltu esim. toteutuneita kirjastokäyntejä. Ne kuvaavat osaltaan kulttuuristen oikeuksien toteutumista.

Kuvio 1. Esimerkki aikavertailuna riittämättömästi kulttuuripalveluita Suomessa käyttäneiden osuuksia koulutustason mukaan (Murto ym 2017).

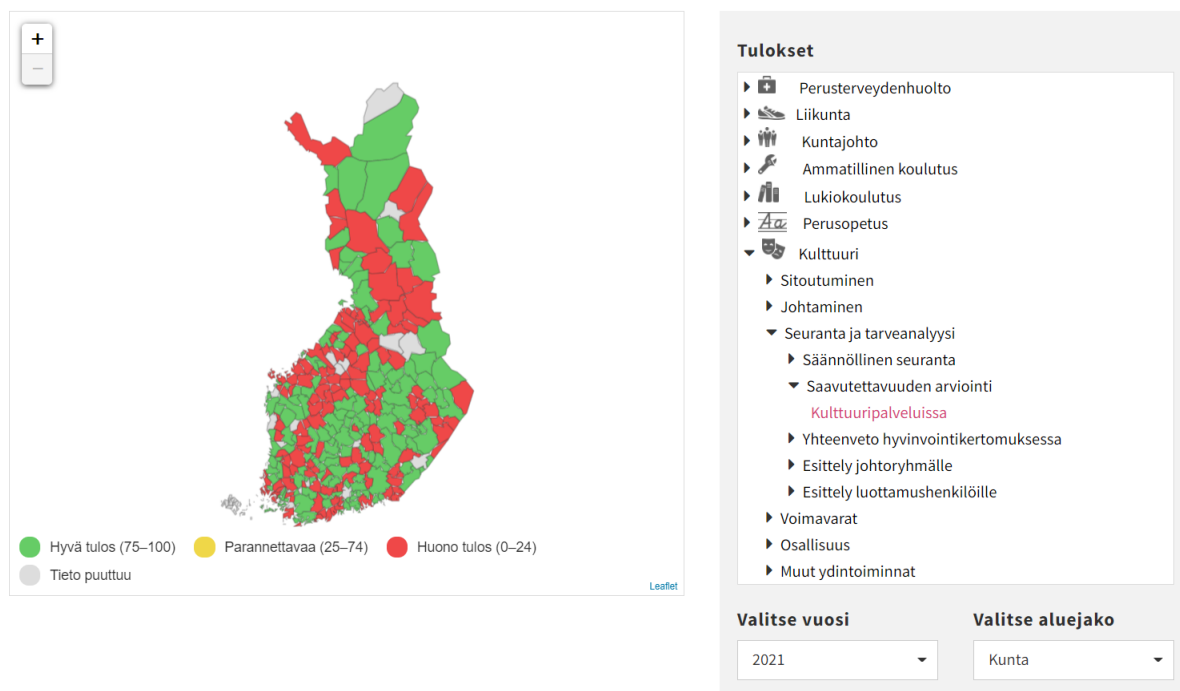
Kulttuurihyvinvoinnin kannalta palveluiden käyttö- ja käyntimääriä osoittavat numeeriset indikaattorit kuvaavat aihetta kuitenkin rajatusti. Kuntien ja alueiden hyvinvointikertomuksiin kulttuuria voisi tuoda esiin vivahteikkaammin. Yksittäisten laitosten kävijätalastojen rinnalla olisi hyvä seurata ja arvioida alueiden

asukkaiden osallisuutta kulttuuriin: väestötasoa kattavasti ja alueittain jäsennettynä yli ajan toteutumista sosioekonomisten muuttujien osalta.

Suomessa kulttuurin saavutettavuutta ja osallisuutta siihen on seurattu aiemmin FinSote-väestötutkimuksessa. Väestökyselyssä kerättiin aikasarjoina iän, sukupuolen ja erilaisten sosioekonomisten muuttujien suhteen kokemustietoa muun muassa kulttuuripalvelujen riittävydestä. Esimerkiksi kuviossa 1 nähdään koulutustasoinnain niiden määrä, jotka vuosina 2013-2016 ovat vastanneet, etteivät kokeneet saavansa riittävästi kulttuuripalveluja. Tarkastelujaksolla kehitystä parempaan ei tapahtunut. Yleisesti kulttuurin ja taiteen saavutettavuutta ja tarpeiden tyydyttymistä ei seurata väestöryhmittäin.

Kuntahallinnon toimielinten (esim. luottamushallinto, työ- ja johtoryhmät) toiminnasta tuotetaan tietoa Terveyden edistämisen aktiivisuus (TEA) –tiedonkeruulla. Kulttuuripalveluiden osalta kerätään tietoa yleisesti hallinnollisina ja -strategisina kysymyksinä (sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi, voimavarat, yhteiset käytännöt, osallisuus, muut ydintoiminnot (THL 2021a)). TEAvisari kertoo jotain kulttuurin saatavuudesta ja sen suunnittelun kattavuuden osalta, siis jotain näyttöä siitä, että kuinka kuntalain sisältö toteutuu alueilla. Esimerkiksi kuvassa 1 on kunnittainen tilanne siitä, onko kunnassa arvioitu kulttuuripalveluiden saavutettavuutta jonkin tekijän, kuten kuntalaisen taloudellisen, sosiaalisen tai fyysisen saavutettavuuden suhteen.

Kulttuuripalveluissa 2021

Kuva 1. Toteutunut kulttuuripalveluiden saavutettavuuden (esim. taloudellinen, sosiaalinen, fyysinen saavutettavuus, kuten ilmaiset tai jalkautuvat palvelut, tilojen esteettömyys tai tulkaukset) arviointi kunnittain. (Teaviisari 2021b.)

Julkishallinnon perusteluiden kannalta kulttuurihyvinvoinnin ytimeistä löytyy täsmällisemmin kulttuurin mitattavuuden ja sen vaikuttavuuden kysymykset. Hallinnon- ja tutkimusalan aineistojen pohjalta näyttää siltä, että monet toimijatahot ymmärtävät monimutkaisuuden kysymyksen.

Hallinnon rakenteen tiedon, tarjolla olevien kulttuuripalvelujen käyntimäärien ja julkisesti rahoitettujen ja tarjottujen kulttuurimahdollisuuksien/ -kulttuurinosallisuuden lisäksi olisi hyvä tehdä näkyväksi kulttuurihankkeiden täsmällisempiä merkityksiä ja eritoten pyrkiä osoittamaan kulttuurin vaikutuksia hyvinvointiin.

Kulttuurihyvinvointihankkeiden vaikutusten kuvaaminen

Edellä on kuvattu kulttuurin hyvinvointitietoa kuntatason hallinnollisen ja väestötason tiedonkeruiden osalta. Seuraavaksi tarkastellaan kulttuurihyvinvoinnin laadullista seuranta. Tähän liittyy keskeisesti tiedon koostamisen yleistettävyyden kysymykset eli menetelmä.

Monissa raporteissa todetaan, että yksilön kokemukseen perustuvan hyvinvointitiedon laatiminen ja vaikutusten arviointi monimutkaistuu, kun hyvinvointia välittävänä elementtinä toimii kulttuuri. Julkisen rahoituksen näkökulmasta tässä on kohdistettava huomio taiteeseen ja erilaisiin taidehankkeisiin. Vaikutusten arvioinnin periaatteet toteutuvat, kun valitaan sopivat menetelmät ja tietoa tuotetaan riittävän laajoista aineistoista.

Cuporen kärkihanke-raportissa (Jakonen ja Lahtinen 2019) kerrataan menetelmän kysymystä: ”Vaikutavuuden arvioinnin metodologiset peruskysymykset liittyvät vaikutusketjun mallintamiseen, tulosten mittamiseen sekä kausaliteetin tarkasteluun.”

Liisa Laitinen katsoo, että kulttuurin hyvinvointivaikutukset ovat monipolvinen kysymys erityisesti, kun pyritään osoittamaan jonkin tietyn kulttuuriteon tuottamaa hyvää tai kausaalisia vaikutuksia taidehankkeessa. Empiirisesti kausaatio ilmenee lineaarisesti tai verkostomaisesti, mutta kulttuurin alalla syyn ja seurauksen suhteet ovat verkostomaisia. (Laitinen 2017, 19.)

Toiseksi osallistavaan arviointiin kuuluu, että tieto kulkee mahdollisimman hyvin kaikille tahoille. Jakonen ja Lahtinen (2019, 38) huomauttavat, että: ”Hyvinvointivaikutusten tarkastelu edellyttäisi myös moniammatillista arviointiyhteistyötä.” Voidaan valita työmenetelmiä, jotka edistävät eri toimijoiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Tietoa voidaan koota esimerkiksi kyselyin tai haastatteluin, joita voidaan edelleen prosessoida dialogisissa tilanteissa tai fokusryhmissä. Tämä tiivistää näkemyksen, että: ”On ehdottoman tärkeää, että kehityshankkeiden tuottamaa tietoa ja omia loppuraportteja hyödynnetään jatkossa ja jatkokehittämisen pohjana”. (Jakonen ja Lahtinen 2019, 82.)

Tutkimustiedon tärkeydestä ja vaikutusten kuvaamisen keinoista kulttuurihyvinvoinnin alalla on kattava koonti (Houni ym 2020) ja kulttuurihyvinvoinnin hankkeiden tueksi on olemassa arviointia tukevia materiaaleja (ks. esim. Jensen 2020, Lapio 2019). Lisäksi hankkeiden vaikutusten yleisestä arvioinnista on olemassa lukuisia oppaita (esimerkiksi Anoschkin 2019, Klemelä 2016, Henriksson ym 2015, Sosped 2015, Björkqvist 2014).

Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin hyvinvoinnin mittaamista, ja samalla annetaan eräs ehdotus työkaluksi, millä voidaan selvittää kulttuuri-hyten hyvinvointivaikutuksia hankkeissa ja projekteissa.

Ehdotus kuinka kulttuurin vaikutuksia voitaisiin selvittää

Kulttuurin hankevaikutuksina subjektiivisten hyvinvointikokemusten keräämisessä voidaan asettaa hypoteesi: mikä on se mekanismi, jolla kulttuuri hyvinvoinnin kannalta kehyksessä tuottaa merkitystä? Laajasti ottaen tarkastelun kohteena ja tiedonintressinä on se, miten hyvinvointi vastaajan elämässä kehkeytyy ja mitä se kokemuksena tarkoittaa. Luomme ensin katsauksen hyvinvoinnin kokemustiedon koostamiseen. Samalla voidaan edelleen kysyä, että olisiko seuraavasta tyyppittelystä muokattavissa näkökohtia tai ideoita sovellettavaksi kulttuurin hyvinvoinnin selvittämiseksi ja hankevaikutusten kuvaamiseksi Suomessa.

Stone ja Mackie (2013) tarkastelevat kirjassaan hyvinvoinnin mittaamista. He huomauttavat sen olevan asetelmana hankala: kysymyksen perustassa on määritellysti hyvän elämän monenlaisuus. He jäsentelevät kuitenkin tavan tuottaa tietoa koetusta hyvinvoinnista. Hyvän elämän näkökulmasta tyytyväisyyttä tarkastellaan kolmella ulottuvuudella. Tämä pitää sisällään niin positiivisia kuin negatiivisia puolia.

1. Hyvinvointi välittömänä kokemuksena (Experienced Well-Being)
2. Kulttuuri yksilön hyvinvoinnin selittäjänä (Evaluative Well-Being)
3. Käsitys ja arvio hyvästä (Eudaimonic Well-Being)

Hyvinvointi välittömänä kokemuksena (Experienced Well-Being)

Stone ja Mackie (2013) mukaan koettu hyvinvointi liittyy päivittäisiin positiivisiin nautinnon, ilon, tyytyväisyyden ja onnen tunteisiin ja toisaalta negatiivisiin hajaannuksen, surullisuuden, huolen, stressin ja kärsimyksen kokemuksiin. Tutkittaessa näitä, kysytään usein suoraan tilanteesta, kuinka vastaajat sanoittavat tuntemustaan juuri sillä hetkellä tai hieman koetun jälkeen, esimerkiksi:

- Miltä sinusta tuntuu tai kuinka juuri koit äskeisen, tai
- Kuinka onnellisen koit päivän olleen?
- Kuinka onnellinen koit olleesi eilen/kuinka onneton koit olleesi eilen.

Taiteen kokemusaspekti välittömästi hankkeen aikana:

- Kuinka tämä taidehetki vaikuttaa sinussa juuri nyt.
- Miltä sinusta tuntuu välittömästi nyt, tuntui juuri kokemasi tuokion aikana, tapahtuvan tai kognitiivisen stimulaation suhteen? Entä suhteessa eiliseen?

Ajankulkua ja tilannekohtaisuuden perspektiiviä voidaan painottaa tarkastelussa kysymällä sitä, mihin aktiviteetteihin tuntemukset erityisesti liittyivät.

Kulttuuri yksilön hyvinvoinnin selittäjänä (Evaluative Well-Being)

Hyvinvointia välitöntä tuntemusta laajemmin arvioivat kysymykset avaavat vastaajien perspektiiviä kysyttäessä yleistä tyytyväisyyttä elämään. Näitä ovat yleiset sosiaaliset suhteet ja erityiset siteet: tilanteet ihmissuhteissa, työssä, terveydessä. Tyyppikysymys voisi olla, kuinka hyväksi koet elämäsi yleisesti? Taiteen ja kulttuurin hankkeiden hyvinvointivaikutuksia voidaan arvioida jälkeen päin, jolloin kysymysmuotoiluja voisivat olla esimerkiksi:

- Kuinka koet hyvän elämän merkityksen?
- Mikä on sinulle elämässäsi merkityksellistä?
- Onko osallisuus tähän hankkeeseen vaikuttanut kohdallanne hyvän elämän kokemukseen/ lisännyt merkityksellisyyttä.
- Onko tämä taidehanke tai taidekokemus lisännyt hyvinvointiasi? Kuinka?
- Miten tämä taidehanke on vaikuttanut elämääsi yleisemmin?
- Kuinka taidekokemus vaikutti sinuun näin jälkeen päin arvioituna tai kuinka näet asiat nyt?

Käsitys ja arvio hyvästä elämästä (Eudaimonic Well-Being)

Kolmanneksi arvioinnissa saatetaan kysyä ihmisen yleisempää merkityksellisyyden tai merkityksettömyyden kokemusta. Tietoa arvokkuuden kokemuksesta elämässä saadaan kysyttäessä yleisemmin kulttuurikokemukseen osallistuneen vastaajan elämän merkityksiä ja arvoja. Yleisempi tarkoituksellisuuden kokemus ja elämässä pystyvyyden kokemus voi vaikuttaa vastaajan lyhyemmän aikajänteen kokemuksiin hyvinvoinnista. Tämän lähestymistavan mielenkiinnon kohteena on elämän yleisempi merkityksellisyys tai tarkoituksellisuus yksilön kokemuksena. Arviointikysymyksiä voivat esimerkiksi olla:

- Kuinka merkityksellisinä koet itsellesi elämässäsi tekemäsi asiat?
- Kuinka koet elämän merkityksellisyyden/ merkityksettömyyden?

Käytännössä pyritään vertaamaan vastaajan hyvän elämän elementtien kohtaamista tietyssä kulttuurin kokemisen tilanteessa. Useista yhteyksistä kumuloituneen kulttuurin kokemustiedon perusteella voitaisiin ehkä päätellä jotain yleisempää siitä, kuinka verkostomaisesti etenevät taiteen kausaatiovaikutukset tapahtuvat yksilöiden elämässä. Kun yksilötason tapahtumia yleistetään laajemmin, saattaisi olla mahdollista kuvata, miten kulttuurin hyvinvointivaikutus syntyy. Näin voidaan saada entistä selvemmin näkyväksi kulttuurihankkeiden hyvinvointivaikutukset ja niiden hyöty osana kuntien ja hyvinvointialueiden hyte-toimintoja.

Osallisuuden mittaaminen ja kehittäminen esimerkkinä vastaavasta toiminnasta

Kulttuurin hyvinvointitiedon tuottamisessa on osin samankaltaisia kysymyksiä kuin osallisuuden mittaamisessa. Osallisuuden mittaamisessa pyritään samalla tavoin kuvaamaan laadullista ilmiötä ja erilaisten toimien myötä mitattavaa muutosta osallisuuden kokemisessa. Osallisuusmittaria voi myös käyttää hyväksi kulttuurikokemusten kartoittamisessa.

Osallisuuden mittaamiseksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on kehitetty osallisuusindikaattori (Leemann 2021). Se koostuu kymmenestä kysymyksestä, joiden pohjalta osallisuutta voidaan mitata yksilön kokemuksen lisäksi järjestelmän tasolla. Osallisuusindikaattori muodostuu kymmenestä väittämästä, jotka kartoittavat vastaajan kuuluvuuden tunteita, tekemisten merkityksellisyyttä ja toimintamahdollisuuksia. Väittämien vastaukset sijoittuvat jatkumolle, jonka toinen ääripää edustaa osattomuuden kokemusta ja toinen osallisuuden kokemusta. Validointitutkimuksen mukaan yhteydet koetun terveyden, yksinäisyyden ja elämänlaadun mittareihin vahvistavat osallisuuden kokemusta keskeisenä hyvinvoinnin tekijänä. (THL 2021c.)

Yksittäisten vastaajien vastauksista perustuvaa indikaattoria voi käyttää myös toiminnan arvioinnissa, esimerkiksi osallistujille voidaan teettää alku- ja loppukysely toiminnan vaikutuksista osallisuuteen. Osallisuuskysely on tarjolla Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja viiden hankkeiden käyttöön, mutta myös muut toimijat voivat käyttää lomakkeen kysymyksiä. Osallisuusindikaattori on myös mukana STEAn vaikutusarvioinnin mittaripilotissa ja noin 60 järjestöä on valinnut indikaattorin kokeiluunsa. (THL 2021c.)

Kohti yleistä arviota kulttuurihyvinvoinnissa

Julkishallinnon yhtälönä kulttuurin hyvinvoinnissa yhdistyvät taiteen estetiikan erilaiset ulottuvuudet: sen itsellisyys, omalakisuus ja toisaalta välineellinen käyttö sekä toisaalta yhdessä tekemisen sosiaaliset ulottuvuudet sekä kaari teoksesta tai tekemisestä aina yksilöllisiin kokemuksiin yksittäisten teosten vaikutuksista sen vastaanotossa. Tämä tekstin lähtökohtaisena eetoksena ja oletuksena on painottunut kulttuurin hyvää tuovat vaikutukset. Kaiken kaikkiaan yhteiskunnan kannalta kulttuurin hyvinvointiteeman ympärillä eri tavoin jäsentyneet äänenpainot ja jopa toisistaan eriävät näkökohdat ovat kuitenkin jo sinänsä huomion arvoista terveellistä yhteiskuntakeskustelua.

Hallintokäytänteiden kannalta kulttuuri asemoituu samoin terveellisten elintapojen kuten suotuisan ravinnon ja riittävän liikunnan kanssa: kulttuurin kannalta hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi on selkeä lainsäädännön peruste. Näin muodoin vaikutusten todentamiseksi tarvitaan ensiksi ja yleisesti sen tärkeyden tunnistamista.

THL kerää TEAvisariin tietoa kuntien terveyttä edistävästä kulttuuritoiminnasta. Tiedonkeruilla selvitetään toimenpiteitä, resursseja ja toimintakäytäntöjä kunnissa. Pääasiassa kuitenkin niin määrällisten kuin laadullisten kulttuurihyvinvointia mittaavien indikaattoreiden kehittäminen on jäänyt paikallisesti ja alueellisella tasolla kulttuuritoimijoiden keskinäisen ideoiden, testausten ja kokemusten vaihdannan varaan. Paikallisen tason kulttuuripalvelun kävijöiden lukumäärän laskemisesta ja yleisesti ilmenevästä hyvästä tahdosta olisi hyvä päästä siihen, kuinka kulttuuripalvelun käyttö vaikutti (hyvinvointivaikutus) ja oliko kulttuuripalveluiden kävijä kenties suhteellisesti heikommassa asemassa oleva (eriarvoa vähentävä vaikutus).

Laadullisia valtakunnallisia mittareita kulttuurihyvinvoinnin toteutumisen arvioimiseksi ei myöskään ole juuri olemassa. Tarvitaankin lisää ymmärrystä kulttuurihankkeiden toiminnasta ja lisätarkennuksia hankkeiden vaikutuskuvaukseen.

Kulttuurin hyte-hankkeiden ja kulttuurihyvinvoinnin vaikutusten osoittamisessa ja pohdinnassa tulisi olla jatkuvuutta. Kulttuuristen oikeuksien toteutumisen kannalta huomiota on asetettava sellaisiin indikaattoreihin, jotka luovat väestöryhmittäin mutta myös alueittain tilannekuvan kulttuuripalveluiden käytöstä. Keskeisenä tiedontarpeena näyttää olevan tilastollinen tutkimustieto siitä, että kuinka kulttuurin saavutettavuus toteutuu eri sosioekonomisissa ryhmissä.

Kuntien ja hyvinvointialueiden kulttuurihyvinvointisuunnitelmia ja -kertomuksia laadittaessa tulisi huomio kiinnittää myös hyvinvointia edistävien hankkeiden toteutuksen ja eritoten koettujen vaikutusten todentamiseen. Tarvitaan siis tarkempaa tietoa siitä, kuinka kulttuuri tarkalleen ottaen kussakin tapauksessa tuottaa hyvinvointivaikutuksia – tai on tuottamatta. Kulttuurihankkeiden kuvauksen yhteydessä esitetty kuvaus siitä, millä perusteilla toiminnan ajatellaan vaikuttavan hyvinvointiin, on perusta myöhemmin toteutettavalle vaikutusten todentamiselle.

Näillä toimilla voidaan saada entistä näkyvämmiin esiin kulttuurihyvinvoinnin alalla tehtävä arvokas työ ja hyvinvointivaikutusta voidaan selvittää niin osallistujien kuin tekijöiden esteettisenä kokemuksena. Hypoteesi ja oletus on, että kulttuurin laadullista hyvinvointitietoa voidaan edelleen yleistää hankkeiden positiiviseksi piirteiksi ja perustella hankkeiden olemassaoloa entistä selvemmin.

On kuitenkin pidettävä mielessä, että sinällään kvantitatiivisilla ja laadullisilla tiedon tuottamisen tavoilla on omat pätevyysalueensa. Niiden avulla voidaan vastata erilaisiin kysymyksiin, myös kulttuurihyvinvoinnin suhteen. Näistä kahdesta erilaisen ja eri tasoisesti operoivan tiedon käytänteestä voidaan kuitenkin tulla jollain tavoin kulttuurin hallinnointia ja hyvinvointitietoa vertaillen syntetisoivaan yhteisarvioon; jotta kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi hyte-toiminnan rakenteissa voitaisiin uskottavasti lisätä hyvää eli osoittaa ja levittää todistettavasti vaikuttavia toimintamalleja. Väestötason kulttuuriin osallistumisen sekä sen tuottaman hyvän elämän kokemuksen selvittämisestä aukeaa mielenkiintoisia yhteyksiä, avauksia ja uusia horisontteja hyvinvointitalouden näkökulmiin.

Lähteet

- Anoschkin Katja (2019): Vaikuttavuuden jäljillä: Hyvän Mitta Opas yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kehittämiseen. <https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2019/12/Hyva%CC%88n-Mitta-Ty%C3%B6kirja-final.pdf> (Luettu 17.11.2021).
- Björkqvist Leena (2014): Kartta, kompassi & kalenteri projektiarvioinnin opas. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Henriksson Mikko, Linnolahti Outi ja Harju Henna (2015): Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille : ARTSI-projektissa kehitetty itsearviointimalli ja työkalut arviointiin. Kuntoutussäätiö Helsinki. <http://hankkeet.kuntoutussaatio.fi/artsi/wp-content/uploads/sites/4/2015/06/opus.pdf> (Luettu 10.9.2021).
- Houni Pia, Turpeinen Isto ja Vuolasto Johanna (2020): Taidetta! kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Taiteen edistämiskeskus. Helsinki. <https://www.taike.fi/documents/10921/1332027/Taidetta%21+Kulttuurihyvinvoinnin+k%C3%A4sikirjan+uudistettu+laitos/95970ba6-302c-5e63-f483-8fea9a5ec857> (Luettu 10.9.2021).
- Jakonen Olli ja Lahtinen Emmi (2019): Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: prosentitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihankeraportti_final.pdf (Luettu 4.9.2021).
- Jensen Anita (2020): OPAS kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointiin. Taikusydän. https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2020/09/100485fb-opas_-kulttuurihyvinvointitoiminnan_arviointiin_taikusydan_saavutettava.pdf (Luettu 17.11.2021).
- Kaattari Minna ja Suksi Ismo (toim.) (2019): Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa. Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuri-toiminnan yhteistyöryhmän raportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161547/Rap_34_2019_Kulttuuri%20ja%20taide%20hyvinvoinnin%20edistajina.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 17.11.2021).
- Klemelä Juha (2016): Järjestöt, vaikuttavuus & raha : SROI -arviointimenetelmä. Vaasa: Soste. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2018/12/sroi-arviointimenetelma-soste.pdf> (Luettu 17.11.2021).
- Laitinen Liisa (2017): Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelu. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Tampereen yliopistopaino Oy. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf> (Luettu 3.9.2021).
- Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta: säädösnumero 166/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190166> (Luettu 17.11.2021).
- Lapio Pauliina (2019): Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla. Menetelmäopas. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. <https://docplayer.fi/166309150-Yhteisölähtöinen-taiteilijaresidenssi-sosiaali-ja-terveysalalla-menetelmaopas.html>
- Leemann Lars, Martelin Tuija, Koskinen Seppo, Härkänen Tommi ja Isola Anna-Maria (2021): Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale. Journal of Human Development and Capabilities, DOI: 10.1080/19452829.2021.1985440
- Murto Jukka, Kaikkonen Risto, Pentala-Nikulainen Oona, Koskela Timo, Virtala Esa, Härkänen Tommi, Koskeniemi Timo, Jussmäki Teppo, Vartiainen Erkki ja Koskinen Seppo (2017). Niiden osuus, jotka eivät ole saaneet tarpeeseensa nähden riittävästi kulttuuripalveluita (%). Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010-2016. Verkkójulkaisu: thl.fi/ath https://www.terveytemme.fi/ath/aikasarja2013-2016/graph/user-select.php?alue1=ath_1001&alue2=ath_1001&osoin=ath_service_oth_culture_cr&kuvio=educ3&laheta=N%E4yt%E4 (Luettu 15.11.2021).
- Sosped (2015): Toivehattu –arviointityökalu Helsinki: Sosped-säätiö. <https://sosped.fi/toiminta/kehitystoiminta/>
- Stone Arthur A. ja Mackie Christopher (2013): Subjective Well-Being: Measuring Happiness, Suffering, and Other Dimensions of Experience. Panel on Measuring Subjective Well-Being in a Policy-Relevant Framework (toim.). Committee on National Statistics, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council Of The National Academies. The National Academies Press. Washington D.C. <https://www.nap.edu/read/18548/chapter/1#xiii> (Luettu 20.8.2021).
- TEA viisari (2021a): Kulttuurin perustaulukot. Tea-viisari https://teaviisari.fi/teaviisari/content/file/367/Kulttuurin_perustaulukot_2021 (Luettu 15.11.2021).
- TEA-viisari (2021b): Vuosien 2019–2021 aikana arvioitu joi-tain tai kaikkia kulttuuripalveluiden saavutettavuuden osa-alueista (esim. taloudellinen, sosiaalinen, fyysinen saavutettavuus, mm. ilmaiset tai jalkautuvat palvelut, tilojen esteettömyys, tulkkaukset). <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/kartta?view=KULSeuB001&category=KUNTA> (Luettu 18.11.2021).
- THL (2021a): Tutkimuksesta tiiviisti 68/2021 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143358/TUT12021_068_final.pdf?sequence=7&isAllowed=y (Luettu 1.12.2021)
- THL (2021b): Hyvinvointikertomusten minimitietosisältö <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tiedon-hyodyntaminen/hyvinvointikertomusten-minimitietosisalto> (Luettu 15.11.2021).
- THL (2021c): Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/hei-koimassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta> (Luettu 15.11.2021).
- WHO (2019): HEALTH EVIDENCE NETWORK SYNTHESIS REPORT 67: Fancourt, Daisy ja Finn, Saoirse (toim.) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf> (Luettu 17.11.2021).